

Palestijnse Christenen: Roeping en Oproep

Toine van Teeffelen

Dit stuk is geschreven n.a.v. een inleiding op de ontmoetingsdag Europese contacten van de Remonstrantse Broederschap (Taakgroep Europese Contacten – TEC, Vrede) en de Nederlandse ledengroep van de International Association for Religious Freedom (IARF), op 26 maart 2011 in Bussum.

In dit stuk wil ik een enigszins riskant onderwerp ter hand nemen: de roeping van een groep christenen waar ik in mijn dagelijks leven mee leef en werk, Palestijnse christenen. Tegenwoordig zijn mensen niet erg meer geneigd om over “roeping” te spreken. Toch is het begrip in een niet-theologisch gebied als vredeseducatie recentelijk opnieuw geïntroduceerd, zoals in het boek van Jean-Paul Lederach, *The Moral Imagination*. Roeping is hier zoets als een wenkende, gewortelde visie. Het Kairos Palestina document dat in december 2009 door vooraanstaande christenen uit Palestina werd gepubliceerd, draagt het element van roeping nadrukkelijk in zich. Palestijnse christenen zien juist in een tijd waarin het perspectief op vrede tussen Israël en Palestina totaal geblokkeerd is, een taak voor zich. Hun roeping komt niet uit de lucht of hemel vallen, zo wil ik in dit stuk betogen, maar is geworteld in geschiedenis en impliceert een oproep tot actie. Ik zal fragmenten uit de Palestijnse geschiedenis verbinden met deze roeping/oproep en ook enkele voorbeelden aanhalen uit mijn dagelijkse werk bij het Arab Educational Institute in Betlehem, een door christenen geleide NGO in Betlehem in Palestina.

De vroege tijd

Als je Palestijnse christenen over hun identiteit bevraagt, dan kan je voor verrassingen komen te staan. Net als christenen uit andere Arabische of islamitische culturen kennen ze een markante geschiedenis die teruggaat tot de vroeg-christelijke, zelfs apostolische tijd. Mijn echtgenote Mary, die Morcos of Marcos als achternaam heeft, traceert haar familie naar Jemenitische stammen die in de 14^e of 15^e eeuw via Jordanie naar Betlehem migreerden. Ze kent een verhaal volgens welke die stammen tot het christendom werden bekeerd in het kielzog van bekerings-expedities van de volgelingen van St Markus, die Alexandrie als basis had.

Een ander voorbeeld van die lange geschiedenislijn: Enkele Syrisch-Orthodoxe kerken in Betlehem en Jeruzalem spreken nog het oud-Syrisch dat dicht tegen het Aramees uit de tijd van Jezus aanligt. Een argeloze bezoeker aan Palestina vraagt wel eens wanneer Palestijnse christenen bekeerd zijn. In de 19e eeuw misschien, toen de missiescholen zich in het Heilige Land vestigden? “We werden bekeerd door Jezus zelf,” is het zelfbewuste antwoord op zo’n vraag. Wanneer Mary zegt dat ze trots is in Betlehem geboren te zijn, heeft dat niet alleen te maken met het verhaal van de geboorte van Jezus in die stad, maar ook met die lange “Palestijnse” geschiedenis.

Wie weet dat de zgn. oosterse kerken in de vierde en vijfde eeuw meer christenen onder hun hoede hadden dan de westerse kerken? Dat er naast de orthodoxe kerken ook Nestoriaanse en Jacobitische gemeenschappen waren die zich vestigden in gebieden van Perzie tot aan Zuid India en China? Dat er wellicht tot het jaar 1000 meer christenen in het oosten dan in het westen waren; dat op een bepaald moment in de geschiedenis Bagdad wellicht het belangrijkste christelijke centrum in de wereld was? Dat in de vroeg islamitische tijd er meer christelijke geschriften in het Arabisch werden geschreven dan in het Latijn; dat de oude kloosters in de woestijn ten oosten van Betlehem en Jeruzalem uitgebreide bibliotheken hadden met Arabische theologische geschriften?

Zeker, bij alle verbreiding van het christendom van die dagen was er een belangrijke machtspolitieke dimensie, zoals die vaak bij zendingsdrang aanwezig is, ook al gegeven de vele onderlinge christelijke twisten van die dagen. Maar er was ook een open, dialogische orientatie. In de vroeg islamitische tijd stonden christelijke theologen bekend om hun debatten met islamitische theologen. Daar zijn tal van amusante anecdoten van bekend. Ze waren bereid uit te dagen, te polemiseren op het scherp van de snede, zelfs vanuit een minderheidspositie. De christelijke cultuur van het oosten, die ook veel sporen naliet in de vroeg-islamitische cultuur, stond bekend om zijn appreciatie van kennis, educatie en schoonheid. Die kwam bv. tot uitdrukking in het schrijven en bestuderen van theologische geschriften en in de ambachtelijke vervaardiging van iconen.

Die wereld had zijn eigen renaissance en verlichtingsmomenten naast dieptepunten en machtsstrijd. Maar ik durf de stelling aan dat ook in die oude, nog steeds weinig bekende oosters-christelijke cultuur je al de elementen vindt van wat ik de Palestijns christelijke roeping wil noemen: een geworteld, trots en uitdagend besef van identiteit gepaard gaande met humaniteit, leergierigheid en een bouwen van bruggen over de grenzen van religie en ethniciteit heen. Mensen met een verhaal en een stem.

Arabisch nationalisme

Een tweede moment in de geschiedenis waarin die roeping tot uitdrukking komt is in de tweede helft van de 19e eeuw na het ontstaan van het Arabische nationalisme. In het Midden-Oosten kraakte het Turkse Rijk in zijn voegen, het was de "zieke oude man" van Europa. Westerse mogendheden probeerden van die zwakheid gebruik te maken door onder meer de christelijke gemeenschappen in het Turkse Rijk als opstapje te gebruiken voor de verwerving van economische handelsbelangen en politieke macht. Leden van die gemeenschappen kregen de mogelijkheid zich te ontwikkelen op de nieuwe missiescholen en in andere instellingen die onder de hoede van de westerse mogendheden werden opgericht. Ook waren ze zeer actief in de handel met westerse landen. Zo hadden ze enerzijds de kans grenzen te overschrijden en nieuwe kansen te benutten, maar liepen ze anderzijds het risico als machtspion door westerse mogendheden gebruikt te worden en door de Turkse sultan te worden gezien als potentiële verraders, als nieuwe Kruisvaarders. Het was een kansen biedende maar ook kwetsbare positie.

In die periode zag je enkele karakteristieke antwoorden van Arabische christenen op deze ambivalentie in hun maatschappelijke positie. Sommigen migreerden naar westerse landen, zoals honderden Palestijnse christenen uit Betlehem die aan het eind van de 19e eeuw souvenirproducten uit het Heilig Land verhandelden naar het katholieke Midden- en Zuid-Amerika en zich daar vestigden. Andere gemeenschappen van Arabische christenen bleven in de Arabische landen maar schaarden zich doelbewust onder de hoede en bescherming van een westerse mogendheid. De Libanese christenen gingen een verbintenis met Frankrijk aan en afficheerden zich nadrukkelijk met die westerse mogendheid en haar cultuur.

Weer een andere stroming koos voor een verlicht Arabisch nationalisme dat in de 19e eeuw een nieuwe wind deed waaien in de Arabische wereld. Bekende christelijke voorvechters van het Arabische nationalisme zag je in Palestina en Syrië. Zij kozen voor een seculier westers nationalisme dat universele (inclusief socialistische) waarden combineerde met een accent op de eigen oosterse geworteldheid en identiteit. Ook onder de Palestijnse nationalisten zag je die karakteristieke combinatie van trots met leergierigheid over de grenzen heen, waaronder de bereidheid het westerse imperialisme van die dagen uit te dagen en het te confronteren met zijn eigen beleden waarden.

In de eerste decennia van de 20^e eeuw was er een toenemende emigratie onder Palestijnse christenen onder invloed van armoede en de Eerste Wereldoorlog. Zij konden gebruik maken van hun buitenlandse contacten, zoals eerder geëmigreerde familieleden of contacten bij de religieuze instellingen waar men onderwijs had gevolgd en die hun basis in westerse landen hadden. De emigranten verspreidden nieuwe culturele en universalistische invloeden onder de achterblijvers. Onder die achterblijvers waren er velen die leidende posities innamen in de sfeer van maatschappelijke organisatievorming, media en onderwijs.

Palestijnse christenen waren ook actief in het politiek verzet tegen het opkomende zionisme dat een joodse staat in het Arabische Palestina wilde vestigen. Het waren vaak goed opgeleide nationalisten met een bereidheid om voor hun overtuiging op te komen. Maar ook met respect voor pluraliteit in de samenleving en openheid naar andere culturen toe gebaseerd op het principe van gelijkwaardigheid. De docent en schoolleider Khalil Sakakini was een treffend voorbeeld van die kenmerken. Hij absorbeerde de cultuur van het toenmalige Jeruzalem met zijn vele etnische en religieuze gemeenschappen.

De verhalen van vooraanstaande Arabische en Palestijnse christenen van die dagen deden niet onder voor de kleurrijke, grensoverschrijdende avonturen van bv socialistische vaandeldragers in Europa. Het laatste boek van Raja Shehadeh laat het grensoverschrijdende avontuur zien van een ver familielid van hem in het Turkse Rijk rond de Eerste Wereldoorlog. Dat Rijk kende natuurlijk grootschalige vervolging van christenen, zoals die van de Armeniërs en Syrische christenen, maar tegelijk liet het ook een minder bekend beeld zien, dat van openheid en pluriformiteit, een beeld dat Shehadeh in zijn historische roman *A Rift in Time* naar boven wil halen.

De Palestijnse socioloog en historicus Selim Tamari laat in zijn recente studies in de Jerusalem Quarterly de opvallende culturele pluriformiteit van een stad als Jeruzalem zien. Ook daar weer het beeld van mensen die voor hun overtuiging of levensstijl vchten en actief waren in intellectuele, kunstzinnige en bruggenbouwende beroepen. Een bekende Palestijnse arts en priester, Tawfiq Canaan, deed in de jaren twintig en dertig onderzoek naar de cultuur van het land, in het bijzonder de moslimse gebruiken die vaak vervlochten waren met christelijke en joodse tradities. In zijn antropologische en folkloristische studies zie je dat zijn band met het Palestijnse land gevoed werd door leergierigheid en interesse over religieuze grenzen heen. Later werd hij als nationalist door de Britten gevangen gezet.

De Palestijnse christenen speelden met name in de « intellectuele » sfeer een belangrijke rol in het Palestijnse nationalisme van de periode tussen de beide Wereldoorlogen. Later, na de *nakbe* of « ramp » – de vlucht en verdrijving van de meeste Palestijnen uit hun land in de periode van de stichting van Israël in 1948 – speelden zij ook een vooraanstaande rol in de linkse groepen aan de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie of PLO die in de jaren zestig opkwam. Zij stonden in de daaropvolgende decennia voorop in het bewaren van het seculiere karakter van deze organisatie.

Bezette gebieden

Een derde saillant moment in de historische roeping van Palestijnse christenen is meer recent. Het Palestijnse nationalisme verplaatste zich in de jaren zeventig en tachtig na de burgeroorlogen in Jordanië en Libanon naar de bezette gebieden, de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook. Het was wat sommige nationalisten de *soemoed* fase van het Palestijnse verzet noemden. Soemoed of standvastigheid staat voor het behoud van de band met het land, het behoud van de Palestijnse gemeenschap in de bezette gebieden die zo zwaar onder druk stond (en staat) vanwege de Israëlische landonteigeningen en nederzettingenbouw.

In die periode eind jaren zeventig, begin jaren tachtig ontwikkelde zich een beweging van onderop die probeerde de voorwaarden te creëren om de Palestijnen op het land te houden. Landbouwcomitees, gezondheidsorganisaties, vrouwencomitees en ook de opkomende Palestijnse universiteiten in de bezette gebieden maakten er deel van uit. Het ging om het scheppen van een sterk maatschappelijk kader dat een stem gaf aan de Palestijnse ervaring in de bezette gebieden. In dit kader speelden de christelijke Palestijnen een strategische rol. Zij waren sterk vertegenwoordigd in de maatschappelijke instellingen die een nieuw soemoed geluid lieten horen: van geworteldheid met het land, maar ook van een aanklacht tegen de bezetting en oproep aan de wereld de mensenrechten van de Palestijnen te beschermen.

Birzeit University, een door een christelijke familie opgezette universiteit waarmee in die dagen de Universiteit van Amsterdam een samenwerkingsovereenkomst aanging, was net als andere Palestijnse universiteiten zoals de katholieke Bethlehem University een barometer van de poli-

tieke atmosfeer in de bezette gebieden. De studentenraadsverkiezingen toonden een Palestijnse democratie in actie. Leaders van de Birzeit universiteit, zoals Hanan Ashrawi, toen Decaan van de Letterenfaculteit, kregen begin jaren tachtig internationaal de status van politieke woordvoerders van de Palestijnen in de bezette gebieden.

Een andere organisatie die inspireerde en tot steun uitnodigde was de mensenrechtenorganisatie Al Haq, die maart 2009 de Vlaardingse Geuzenpenning ontving. Het had een bestuur met de bekende christelijke advocaten Raja Shehadeh en Jonathan Kuttab. In overeenstemming met de traditionele seculiere ideologie van het Palestijnse nationalisme waren de betrokken Palestijnse christenen in het algemeen niet erg geneigd om hun politieke of maatschappelijke orientatie specifiek christelijk te noemen. Je zag ook een neiging, bij sommigen sterk, om religieuze kwesties in feite zoveel mogelijk buiten het publieke debat te plaatsen. Dat gold voor Palestijnse intellectuele leiders van buiten de bezette gebieden, zoals de bekende intellectueel Edward Said, die net als Hannan Ashrawi zijn opleiding ontving op een christelijke school in Jeruzalem.

Bij mensen als Ashrawi, de overleden Said, en Shehadeh en Kuttab zie je een karakteristieke voorliefde voor het intellectueel, cosmopolitisch debat. Ze zijn geuzen voor de Palestijnse zaak met een sterke verbondenheid met het land en de gemeenschap en een wil om westerse en Israelische overheersing aan te klagen vanuit universele, grensoverschrijdende waarden. Bovendien is er die neiging om het Palestijnse verhaal uit te dragen en een Palestijnse stem te articuleren, nu in toenemende mate in het zicht van de internationale media. Toen aan het eind van de jaren tachtig de eerste Intifada in de bezette gebieden vorm kreeg waren de genoemde basisorganisaties actief en bundelden ze hun krachten in gedecentraliseerde buurtcomitees die creatief, onafhankelijk en gewelddoos verzet pleegden. De universiteiten, die langdurig gesloten werden op last van de bezetter, waren bolwerken van verzet. Het was een tijd van intellectuele en morele verbeelding en oproep tot solidariteit.

Theologie

Eind jaren tachtig en begin jaren negentig zag je ook dat met name uit de Anglicaanse en Lutherse hoek een Palestijnse theologie vorm kreeg. Zo ontstond er een volgend moment waarin de Palestijnse christelijke roeping werd gearticuleerd. Religieuze voormannen als Naim Ateek en Mitri Raheb ontwikkelden ieder op eigen wijze een contextuele bevrijdingstheologie die sensitief was voor de Palestijnse situatie en de Arabische cultuur, trots toonde vanwege de oude oosterse wortels van het christendom, en nieuwe Palestijnse verhalen en visies naar voren bracht. Terwijl Edward Said in een seculiere context de "afwezigheid van toestemming" om het Palestijnse verhaal te vertellen, ter discussie had gesteld, bracht de Palestijnse bevrijdingstheologie een nieuwe interpretatie van de oude Israel-verhalen met zich mee. Het was mogelijk om de Bijbelse verhalen te interpreteren vanuit een christelijk-Palestijns maar ook universalistisch perspectief. In Betlehem werd de geboorte van Jezus gezien als een icoon of belofte van nieuw leven op zijn kwetsbaarst. Jezus werd gepresenteerd als het prototype van een vluchtelingenkind, vervolgd door koning Herodus (van de kindermoord), met ouders opgejaagd

naar Egypte – een beeld waarin Palestijnen net als andere onderdrukten zich gemakkelijk in herkenden.

Verschillende organisaties, waaronder met name Sabeel, het centrum van Palestijnse Bevrijdingstheologie, verbreidden deze nieuwe theologische verhalen en interpretaties.

Kairos Palestina

In een meer recente ontwikkeling, kreeg de Palestijns christelijke stem een nieuwe en urgente uitdrukking in de vorm van het Kairos Palestina document (eind 2009). Het werd geformuleerd tegen de achtergrond van een schier eindeloze bezetting en betekenisloze vredesonderhandelingen die geen enkele invloed hadden op de voortschrijdende kolonisatie van de Westelijke Jordaanoever. Met als verdere nieuwe gegevens: de onmenselijke belegering van Gaza en de bouw van een afscheidingsmuur op de Jordaanoever die het Palestijnse leven verder omknelde.

Het appel van het Kairos Palestina document heeft de typische eerder genoemde elementen die deel uitmaken van de roeping van de Palestijnse christenen. Er is de geworteldheid in het land, die een zaak van “leven en dood” wordt genoemd. Er wordt melding gemaakt van de standvastige hoop die niet hetzelfde is als een gemakkelijk optimisme, maar gebaseerd is op geloof in God en universele waarden. Er is de menselijkheid, de liefde in het zien van God in elk menselijk wezen, en de noodzaak van interreligieuze dialoog. Tegelijk is er de uitdaging en het geweldloos protest, de schreeuw om recht en de oproep tot boycot van Israël zolang de bezetting – als “zonde” gekwalificeerd - voortduurt. Ook roept het document de Palestijnen op het heft in handen te nemen: de eerste verantwoordelijkheid om de bezetting uit te dagen ligt bij de Palestijnen zelf. Zij moeten hun verhaal (verder) schrijven vanuit de verwachting dat er een betere toekomst is.

Arab Educational Institute

Tot slot wil ik ter illustratie een paar projecten en discussies noemen vanuit mijn werksfeer bij het Arab Educational Institute die in de geest staan van de genoemde roeping van Palestijnse christenen: dialoog gepaard aan uitdaging, roeping gepaard aan oproep.

Allereerst is er het interreligieus dialoogproject Living in the Holy Land: Respecting Differences. Dat werd een tiental jaren geleden ontwikkeld op basis van discussiebijeenkomsten met christelijke en moslimse docenten uit de centrale West Bank. Doel was het tot voorstellen te komen voor moslim-christelijke lesprogramma's. De achterliggende gedachte was niet zozeer een educatief antwoord te formuleren op problemen tussen moslims en christenen. Op zich zijn die problemen er wel, op beperkte schaal; Palestijnse educatoren hebben echter grote moeite te spreken over een “moslim-christelijke dialoog”, alsof er twee partijen met verschillende belangen tegenover elkaar staan. In de praktijk wisten Palestijnen tot enkele decennia geleden

vaak niet van elkaar of men moslim of christen was, zozeer werd hun identiteit gedomineerd door een gedeelde Arabische taal en cultuur en door een gevoel van lotsverbondenheid in het licht van de Palestijnse geschiedenis. Om mensen nadrukkelijk als “moslims” en “christenen” in te delen wordt gevoeld als een kunstmatige bezigheid die afbreuk doet aan de nationale eenheid. In het project kiest het AEI er daarom voor de religieuze verschillen niet als een “probleem” te definiëren dat moet worden “opgelost” maar als een bron van gewortelde, culturele rijkdom welke van waarde is voor de educatieve vorming van Palestijnse leerlingen. Palestijns nationalisme, ja, maar met erkenning van diversiteit.

Binnen het kader van die rijkdom zoekt het AEI naar aansprekelijke verhalen, zoals je die in de omgeving kan vinden. Een “godsdienstles” in het kader van het project kan bestaan uit een gemeenschappelijk islamitisch-christelijke viering buiten de schoolklas, zoals om naast een “Iftar” (maaltijd) tijdens Ramadan voor moslims en christenen ook een moslim-deelname aan het Kerstfeest te organiseren.

Voor een uitstapje in Betlehem of, wanneer dat mogelijk is, Jeruzalem, kun je gaan naar de groene tuinen of het stille interieur van kloosters, kerken en moskeeën. Het is daar plezierig toeven voor klassen leerlingen, zeker bij afwezigheid van goede culturele centra, tentoonstellingen of musea. Het is de kunst om via onderwijsprojecten deze wonderbaarlijke narratieve omgeving tot “spreken” te laten komen. Educatief gezien gaat het niet alleen om het appreciëren van schoonheid of kunst, maar eigenlijk om iets basalers, de zintuigelijke ontwikkeling: het beter leren zien, horen, voelen, ruiken, en vooral genieten. In een situatie van economische overleving, politieke verdoving en reisbeperkingen, hebben de zintuigen het moeilijk. Mijn echtgenote Mary zegt vaak dat wanneer ze Betlehem uit is, ze het gevoel heeft weer te kunnen ademen. Natuurlijk zijn er middelen en media beschikbaar zoals TV, radio en Internet, maar deze kunnen lichamelijke vrijheid niet vervangen.

Soemoed opnieuw opgepakt

Het AEI ging ook aan de slag met het soemoed begrip. Zoals gezegd, verwijst het begrip naar de wil en roeping van Palestijnen om de band met het land Palestina niet op te geven en het vaderland niet te verlaten. Maar er zijn meer dimensies. Zo heeft soemoed een tijdsperspectief. Het is de eigenschap geduld te hebben. De genoemde Lutherse predikant Mitri Raheb in Betlehem ziet “lange adem” als essentieel voor Palestijnen, want het Palestijns-Israelisch conflict is geen “honderd meter hardloopwedstrijd.” De wil van Palestijnen om de wortels vast te houden tegen alle moeilijkheden in is op termijn de enige garantie dat het oude zionistische adagium van een “land zonder volk” (Palestijnen) voor een “volk zonder land” (het joodse volk), met alle gevolgen van een steeds voortgaande Nakba, geen werkelijkheid wordt. Soemoed voorkomt dat de Palestijnse zaak door stille of openlijke etnische zuivering van het toneel verdwijnt.

Soemoed is geen heroïsche eigenschap. Het is op zijn Nederlands burgermoed of, in het Duits, Zivilcourage. Het gaat om de eigenschap je hoofd overeind te houden, weerbaarheid te tonen

in het dagelijks leven, op te komen voor je rechten en die van anderen in je gemeenschap. Het is een uitdaging aan het adres van degene die je vernedert en, letterlijk of figuurlijk, weg wilt hebben.

In Palestina wordt soemoed wel eens vergeleken met de kracht en geworteldheid van de olijfbloem en de onverwoestbaarheid van de cactus in het onherbergzame woestijnlandschap. Ikzelf vind die taatheid, die wel herinnert aan de standvastigheid van boeren gecultiveerd over eeuwen van vijandige heerschappij, een eigenschap die je door de hele bevolking heen terug vindt. De eerder genoemde Palestijnse advocaat Raja Shehadeh (mede-oprichter van Al Haq) startte een serie dagboeken in 1981 met een bundel waarin hij het begrip soemoed van een retorisch niveau terughaalde naar het dagelijks leven. Als een civiel, democratisch begrip circuleren er talloze soemoed-verhalen in de Palestijnse gemeenschap. Hoe langer het conflict voortduurt en hoe meer Palestijnen letterlijk met hun rug tegen de Muur staan, des te meer en des te indrukwekkender de voorbeelden van soemoed. Zoals de boer die aan zijn grond blijft vasthouden ondanks een nederzetting die hem belaagt, of die in een ongelooflijk ingewikkelde juridische strijd van soms tientallen jaren tegen een vijandig rechtspraakstelsel zijn eigendomstitel blijft bewijzen. Of, zoals we dat hier in Betlehem kennen, het gezin dat geheel omringd is door de Muur en weigert te vertrekken. Een Israëlische vredesorganisatie als het Israeli Committee Against House Demolition kent tal van gevallen in het Jeruzalem-gebied van Palestijnse bewoners die hun “illegaal” gebouwde en daarna gebulldozerde huis wel drie of vier keer herbouwen.

Soemoed is ook het behoud van menselijkheid in een dehumaniserende omgeving. Palestijnse taatheid is als roeping uiteindelijk gebaseerd op een menselijk toekomstperspectief van gelijkberechtiging, verzoening en inclusiviteit – in een situatie waarin dat op zichzelf uiterst moeilijk voorstelbaar en op te brengen is. Raja Shehadeh definieert soemoed aan de hand van dit aspect van menselijkheid als een “derde weg” tussen onderworpenheid aan bezetting en gevangenschap in een vicieuze cirkel van haat.

Een verhaal om dat te illustreren. Sylvana Giacaman, een lid van de vrouwengroep van het AEI, verloor tijdens de eerste intifada haar ongeboren baby als gevolg van het inhaleren van traan gas. Kort daarna ging ze naar de dokter in Jeruzalem voor een check-up. Terwijl ze in een winkelcentrum liep zag ze dat een Israëliërs kind roekeloos boven een steile elektrische roltrap aan het spelen was en dreigde naar beneden te vallen. In een flits van een seconde speelde tegenstrijdige gedachten door haar hoofd. Zou ze het kind laten vallen, als wraak voor wat het Israëliërs leger met haar baby had gedaan? Maar ze wierp zich naar voren en redde het kind. Naar haar zeggen veranderde dat haar leven. Het gaf haar adem.

Soemoed Verhalenhuis

Sylvana is op het moment een van de actiefste vrouwen in AEI's Soemoed Verhalenhuis van het AEI bij de illegale Muur rond het Graf van Rachel in Betlehem. Ze vertelt in een “muurpelgri-

mage” aan bezoekers over de gevolgen van de Muur; organiseert vrouwendemonstraties voor steun aan Gaza en neemt deel aan dramasessies om de Palestijnse culturele identiteit te tonen. Met het doel het verhaal van soemoed voor te leven en door te vertellen.

Dat is een van de activiteiten die plaatsvinden vanuit het Soemoed Verhalenhuis. In het huis komen wekelijks een viertal groepen Palestijnse vrouwen bij elkaar. Ze proberen de van oudsher christelijke buurt rond het Graf van Rachel levendiger te maken. Het Graf van Rachel, traditioneel heilig voor joden, moslims en christenen, is door Israël ommuurd en bij Jeruzalem ingelijfd. De buurt eromheen is desolaat, bijna ‘dood’. Families die vroeger overburen waren zijn radicaal van elkaar gescheiden. De Muur wordt op het moment ook aan de westelijke en zuid-westelijke kant van Betlehem uitgebreid. Steeds meer Palestijnen en bezoekers spreken over “ghetto Betlehem.”

De vrouwen in het Soemoedhuis doen gevarieerd werk. Ze werken aan hun eigen vorming: ze volgen taalcursussen en leiderschapskursussen op de Universiteit van Betlehem, workshops rond reflectie- en discussieonderwerpen (bv. wat is de betekenis van het verhaal van Rachel voor de Palestijnen?), en lessen ouderschap. De verhalen van vrouwen in Betlehem, met name hen die door het plaatsen van de Muur zijn getroffen, worden uitgeschreven en verteld aan onder meer buitenlandse bezoekers die meer willen weten over het dagelijks leven in Betlehem. Regelmatig komen er buitenlandse vrijwilligers en studenten in het Soemoedhuis die interviews afnemen en verhalen registreren. De vrouwen lezen verhalen, zingen, bidden en mediteren voor de Muur.

Een van de meest recente initiatieven is een vrouwenkoor. Het is niet professioneel opgezet, maar straalt enthousiasme uit. Het gebeurt regelmatig dat een bezoekende groep met de vrouwen praat en dan aan het einde van een bijeenkomst meeklapt met ritmische liederen en bruiloftstrills. Het creëren van leven in de buurt heeft zo ook betrekking op het behoud van de Palestijnse cultuur. Het is een uitdaging om die uit te dragen juist op ‘dode’ plekken zoals in de omgeving van de Muur. Jaarlijks vindt er vanuit het Huis een Soemoed-festival plaats waarbij de muziek over de Muren rond het Graf heenklinkt. Zowel buitenlandse als Palestijnse kunstenaars nemen eraan deel. Het laatste festival was getiteld: “Kan je me horen?”

Met de laatste Kerst werd de geboorte van Jezus vlak voor een militaire wachttoren in de Muur gedramatiseerd, tegenover het Soemoedhuis. Tenslotte is het Kerstverhaal het gezichtsbepalende, levenverwekkende verhaal van Betlehem. Ook deze activiteit is bedoeld als teken dat de traditie en veerkracht van Betlehem door de verstikkende Muur niet teniet kan worden gedaan.

Zo is er steeds die oude roeping van universele waarden, grensoverschrijdende communicatie en trots op de Arabische en Palestijnse identiteit die gepaard gaat met een oproep aan de wereld, in vele vormen, de stille etnische zuivering in de bezette gebieden te keren en het recht te herstellen.

Tahrir Plein in Cairo

Vaak zie je de neiging vanuit het buitenland om de Palestijnse christenen net als andere Arabische christenen als een « bedreigde menselijke soort » te zien die op het punt staat te verdwijnen onder invloed van het moslimfundamentalisme. Of die alleen toekomst heeft wanneer ze onder de bescherming staat van een dictator. Zoals veel Irakese christenen zich onder de bescherming plaatsten van Saddam Hoessein, en zoals de Koptische kerk in Egypte (met name de Koptische patriarch) de zijde van Moebarak ook tijdens de revolutie bleef kiezen. Het is waar: Arabische christenen bevinden zich in een ambivalente positie waarbij ze soms gezien worden door bepaalde islamitische bewegingen als potentiële “verraders.” Maar anderzijds kunnen ze vanuit die positie bruggen bouwen, naar de islam, en ook naar het westen toe. Op het Tahrir plein in Cairo, waar de revolutie van onderop gestalte kreeg, was zo’n gedurfde en tegelijk bruggenbouwende houding van Egyptische Kopten waar te nemen: een christelijke naast een islamitische viering in de open lucht, in een gistende en riskante omgeving, in dienst van mensenrechten en menselijke waardigheid. In die geest zien veel Palestijnse christenen hun roeping.

Dr Toine van Teeffelen is antropoloog en onderwijskundige werkzaam bij het Arab Educational Institute (lid van Pax Christi) in Betlehem, Palestina. Dank aan Els du Rieu voor het kritisch doorlezen van het stuk.